

¹⁵ APK, zespół 1342. Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego 1919–1939 rr, sygn. 49, k. 87 zwrot.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Przemyślu (далі – APP), zespół 157. Apostolska Administracja Lemkowszczyzny 1934–1945 rr., sygn. 3, 71 k.; sygn. 52, 131 k.; sygn. 119, 455 k.; sygn. 120, 372 k.; sygn. 121, 7 k.

¹⁷ Ibid., sygn. 52, k. 20, 27

¹⁸ APP, zespół 22. Starostwo w Sanoku 1870–1919 rr., sygn. 9, 32 k.

¹⁹ APP, zespół 23. Starostwo Powiatowe Sanockie 1918–1939 rr., sygn. 53, 370 k.

²⁰ APP, zespół 790. Starostwo Powiatowe Jasielskie 1918–1939 rr., sygn. 18, 254 k.; sygn. 19, 251 k.

²¹ APP, zespół 791. Starostwo Powiatowe Gorlickie 1918–1939 rr., sygn. 3, 552 k.; sygn. 8, 17 k.

В статье сделан анализ документов фондов архивов Польской Республики (Варшавы, Кракова и Перемышля) как источник для изучения этнополитических процессов на Лемковщине, обращено внимание на то, что они содержат ценную информацию о национально-культурной, социально-экономической, политической и религиозной жизни региона. Источники польских архивов дают возможность наиболее полно изучить вопросы этнополитики Второй Речи Посполитой относительно лемков, в частности, стремление их ассимилировать.

Ключевые слова: Лемковщина, архивные фонды, документы, Польская Республика, этнополитические процессы.

In the article author attempts to analyze the material archives of the Polish Republic (Warsawa, Krakow and Peremyshl), as a source for the study of ethno-political processes in the Lemkivshchyna. It notes that they hold valuable information for the study of national cultural, social and ekonomical, politikal and religious life of the region. Materials of Polish Archives can most fully study the ethnic politics of Lemko, polish authorities attempt to assimilate them. Rich archival material of Polish funds will allow researchers considerably objectively and reasonably study Lemkivshyna.

Key words: Lemko, Lemkiwvshchyna, archival fonds, Polish Republic, ethno-politikal processes.

УДК 930.253(092)(477)

Таїса Сидорчук

МАТЕРІАЛИ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В АРХІВІ ОМЕЛЯНА ПРІЦАКА

Зроблено загальний огляд документів А. Кримського, які зберігаються в архівній колекції О. Пріцака, що є структурною складовою Наукового архіву Національного університету «Києво-Могилянська академія». Проаналізовано зміст та склад їх на основі вивчення фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, де зберігається основний масив наукових і особистих документів вченого в Україні.

Ключові слова: А. Кримський, архівний документ, архівний фонд, рукопис, оригінал.

У ХХ ст. в українській гуманітарній науці з'явилися дві унікальні особистості – Агатангел Кримський (1871–1942) та Омелян Пріцак (1919–2006), яких об'єднала низка спільних характеристик. Це одне і те саме покликання – наука; основна наукова спеціальність – сходознавство; особистісні якості – системність, послідовність, цілеспрямованість і дипломатичність; схожі види діяльності – від кабінетної праці вченого до науково-організаційної роботи національного масштабу. Доля визначила їхні взаємовідносини «вчитель-учень», а державно-історичні обставини спричинили не лише їхнє безпосереднє знайомство, а й науково-творче спілкування (хоча й короткотривале), яке, в свою чергу, сприяло неперервності розвитку української сходознавчої науки. Крім того, і Агатангела Кримського, і Омеляна Пріцака з повним правом можна назвати

універсальними вченими світової та української науки (нім.: Universalgelehrte), які зробили видатний внесок у декілька наукових галузей, зокрема в орієнталістику, лінгвістику, філологію, історію.

Перша безпосередня зустріч А. Кримського і О. Пріцака відбулася у Львові у січні 1940 р. Фактично опального вже понад 10 років А. Кримського відрядили, за словами О. Пріцака, до науково-культурного центру західноукраїнських земель після їхнього приєднання до СРСР, «як корифея української радянської науки, живий доказ її високого рівня»¹. Результатом спілкування відомого науковця і початкуючого дослідника стала пропозиція А. Кримського О. Пріцакові продовжувати сходознавчі студії під його керівництвом в аспірантурі у Києві. Після чоти-

рх років навчання у Львівському університеті (1936–1939) у представників польської сходознавчої школи В. Котвіча, А. Клавека, Т. Левицького, Є. Завалинського і здачі всіх магістерських іспитів та отримання магістерського диплому в червні 1940 р., О. Прицак прийняв запрошення А. Кримського. Наприкінці вересня 1940 р. молодий дослідник у Києві здав іспити і був зарахований до аспірантури Інституту мовознавства Української академії наук із спеціальності «ісламська філологія»².

Однак у статусі аспіранта А. Кримського О. Прицак значився не більше як місяць, оскільки 29 жовтня 1940 р. був мобілізований на військову службу рядовим бійцем-червоноармійцем у Червону Армію згідно з виданим йому посвідченням³, а з 5 листопада вже служив в артилерійському полку в Уфі⁴. За декілька місяців до початку війни військову частину, де служив О. Прицак, передислокували на Україну і з квітня 1941 р. місцем його служби стала Біла Церква. Після прибуття до України він відразу ж пише до А. Кримського листи з проханням прислати йому декілька сходознавчих праць ученого і підручники з арабської, турецької й кримськотатарської мов для подальшого навчання навіть в умовах проходження військової служби і несприятливих обставинах казарменого життя⁵. Крім того, у них він ділився своїми враженнями і думками від прочитаних видань на сходознавчу тематику, просив пояснити походження та взаємозв'язок деяких термінів із мов кочових народів тощо⁶. Контекст цих листів свідчить, що А. Кримський також писав до свого учня в цей період.

А. Кримський із початком війни повернувся з півдня України зі свого родинного житла у Звенигородці Черкаської області, куди возив на відпочинок прийомного сина. Наприкінці липня 1941 р. ученого проти його волі співробітники НКВС вивезли із Звенигородки через Київ у Харків і після звинувачення у контрреволюційній діяльності відправили в Кустанай (Казахстан), де він помер у січні 1942 р. в тюремній лікарні.

Таким чином, О. Прицак лише півроку перебував в атмосфері інтелектуального, наукового і особистісного впливу А. Кримського. Однак це нетривале спілкування (безпосереднє або листовне) безперечно мало вагомий вплив на формування наукових інтересів та кола досліджуваних проблем упродовж усієї наукової діяльності О. Прицака, незалежно від країни перебування, місця праці, посади і умов реалізації наукових проектів. Тема впливу А. Кримського

на О. Прицака в контексті вивчення наукової спадковості між найвидатнішими представниками вітчизняного сходознавства двох поколінь має знайти ще своїх дослідників. Мета цієї статті – відтворити обставини появи у О. Прицака рукописів і особистих документів А. Кримського та систематизувати і дати огляд усіх матеріалів, пов'язаних з А. Кримським, які відклалися в особовому архіві Омеляна Йосиповича. Це є важливим в контексті вивчення життєписів обох вчених і для створення бази даних про місцезнаходження архівних матеріалів А. Кримського, і для складення повної бібліографії його праць та цілісного дослідження його наукової спадщини.

Попри недовготривалу наукову співпрацю А. Кримського і О. Прицака, а також багаторазові зміни місця проживання останнього упродовж післявоєнного періоду, він збирав та зберігав документи свого вчителя, які після значних просторових і часових «мандрів» повернулися до Києва і зберігаються в особовому фонді Омеляна Прицака № 10 в Науковому архіві Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – НАУКМА).

Відповідно до складу і змісту документів А. Кримського в архівному фонді О. Прицака можна визначити два комплекси: 1) ті, автором і власником яких був сам А. Кримський; 2) ті, що стосуються А. Кримського і які зібрано і сформовано О. Прицаком. До першої групи належать без перебільшення одні з найцінніших документів не лише стосовно особи А. Кримського, а й для всієї архівної колекції О. Прицака. Серед них – рукописи А. Кримського, його особисті документи і фотографії. Перш ніж перейти до характеристики їх за типологією та видами, слід відповісти на декілька закономірних запитань: коли і яким чином вони потрапили до О. Прицака?

Відповідь на це запитання віднаходимо у двох працях: у статті Н. Полонської-Василенко «Агатангел Кримський»⁷ і у вступній статті О. Прицака «Наталія Полонська-Василенко: жмут спогадів» до перевидання книги дослідниці «Українська академія наук. Нарис історії»⁸. На основі їх, а також інших джерел із архіву О. Прицака можна відтворити час і обставини, за яких частина особистих документів А. Кримського потрапила до його учня.

Оскільки військова частина, в якій служив О. Прицак напередодні війни, знаходилася у Білій Церкві, то з перших днів війни він брав участь у воєнних діях на території України. Як і значна частина військовослужбовців, у перші воєнні місяці О. Прицак потрапив у німець-

кий полон. У Києві він з'явився восени 1941 р., що підтверджують три оригінальні документи, які збереглися в архіві вченого. Першим документом є посвідчення, видане 16 липня 1941 р. Українською тимчасовою міською адміністрацією у Тернополі в тому, що О. Пріцак повертається з Тернополя до свого місця постійного проживання – Львова⁹. Друге посвідчення, видане 3 листопада 1941 р. Українським комітетом дистрикту Галичина у Львові. Воно засвідчило, що він як біженець повертається до Звенигородки Київського округу¹⁰. Оскільки жодних інших документів та спогадів за період від червня до листопада 1941 р. в архіві вченого немає, можна припустити, що після втечі з полону О. Пріцак дістався до Львова, де він сподівався зустріти своїх учителів, колег і друзів після майже річної відсутності. Із Львова він їздив до Тернополя провідувати свою матір Емілію Пріцак. Незважаючи на воєнні події і супроводжувану ними особисту небезпеку, О. Пріцак цілеспрямовано намагався повернутися на навчання до А. Кримського. Кінцевим пунктом своєї ризикованої подорожі у листопаді 1941 р. він визначив Звенигородку, де, на його думку, в той час міг мешкати Агатагел Юхимович. Третім документом, що безпосередньо підтверджував перебування О. Пріцака у Києві восени 1941 р., є візитна картка головного редактора «Українського слова» Івана Рогача, на звороті якої її власник написав прохання до житлового управління у Києві виділити квартиру для подавця картки як співробітника названого часопису¹¹. На ній вказано дату – 18 листопада 1941 р. В «Українському слові» під час перебування у Києві О. Пріцак надрукував три статті: «Чергове вандальство Москви (репортаж про вибух в Успенському Соборі Печерської Лаври)», «Назви Києва в минулому» та «Анатема Мазепи».

Отже, основна мета прибуття восени 1941 р. в Київ, як зазначив О. Пріцак, полягала у його бажанні відшукати А. Кримського¹². Довідавшись від сестри вченого Марії Кримської про насильне вивезення брата в липні 1941 р. із Звенигородки працівниками НКВС, О. Пріцак вирішив з'ясувати долю його рукописів. За порадою М. Кримської він звернувся до Н. Полонської-Василенко, яка запевнила, що «рукописи і машинописи Агатагела Юхимовича зібрані і є в безпечному місці»¹³. Відчувши виявлену цікавість з боку німецької поліції до своєї особи, О. Пріцак вирішив залишити Київ і повернутися у Львів. Слід зазначити, що, починаючи з грудня 1941 р., відбулися перші арешти ні-

мецькою владою співробітників «Українського слова», в тому числі редактора І. Рогача. А в січні – лютому 1942 р. майже всіх співробітників цього журналу і його літературно-мистецького додатку «Литаври», що перебували в той час у Києві, фашисти заарештували і розстріляли у Бабиному Яру.

Наприкінці грудня 1941 р. під час другої зустрічі з Н. Полонською-Василенко, яка вже знала від М. Кримської про намір О. Пріцака повернутися до Львова, вона передала йому пакет із документами А. Кримського, який, за словами вченого, він мав «перевезти на Захід»¹⁴. Переживши переслідування радянської влади в 1920–1930-ті рр. і бачачи, що відбувається в окупованому німцями Києві, Н. Полонська-Василенко вважала за необхідне для забезпечення збереження хоча б частини рукописів А. Кримського передати їх Омеляну Йосиповичу¹⁵. Можна припустити, що у її рішенні віддати рукописи ненадрукованих праць видатного вченого його молодому учневі, якого вона раніше особисто не знала і з яким спілкувалася вдруге у житті, відіграли роль декілька факторів: про О. Пріцака дослідниця неодноразово чула від А. Кримського і, ймовірно, схвальні відгуки; сам факт пошуків ним свого вчителя і його рукописів після втечі з полону і здійснення ризикованої поїздки з Тернополя в Київ свідчили також на його користь як людини і дослідника. Нині можна ствердно сказати, що Н. Полонська-Василенко, передаючи рукописи та особисті документи А. Кримського О. Пріцакові наприкінці 1941 р., не помилилася у своєму рішенні. Передані джерела він зберіг попри складні і драматичні воєнні і повоєнні роки, часті переїзди і зміни свого місця роботи і проживання.

Матеріали А. Кримського в архіві О. Пріцака, як і матеріали І. Борщака, Г. Г. Шедера, Ф. Кренкова та Східно-Європейського дослідного інституту ім. В. Липинського, відповідно до Схеми систематизації фонду включено до опису 1 (Розділ 7. Документи, зібрані О. Пріцаком; справи 1748–1795) і творять окремий підрозділ. Крім того, відбитки та журнальні вирізки наукових праць інших осіб, які належали А. Кримському, входять до опису 2 (справи 368, 703–715). Матеріали і документи А. Кримського систематизовано за такими групами: а) наукові і творчі матеріали; б) особисті документи; в) листи; г) фотографії; д) матеріали інших осіб.

Група наукових і творчих матеріалів включає рукописи вченого та відгуки на наукові праці інших вчених. Найціннішими серед них є рукописи А. Кримського, серед яких на особ-

ливу увагу науковців заслуговує рукописний текст першої частини монографії «Історія хозар». У фонді зберігаються з 3-го по 12-й розділи її обсягом 112 аркушів українською мовою¹⁶. Текст 13-го розділу становить лише 1 сторінку. Посторінкова звірка її з ксерокопією машинописного тексту під назвою «Хазари», що також є в архіві, а також порівняння з почерком А. Кримського виявили, що даний документ є авторським рукописом ученого.

Документ складається з шести зшитків аркушів у лінійку (декілька аркушів – у клітинку) з учнівського зошита, кожний з яких прошитий білими нитками. Зміст кожного із зшитків не відповідає окремим розділам праці. Текст написано з наскрізними посиланнями та примітками. Нумерація аркушів усіх зшитків наскрізна, представлена у верхньому правому куті простим олівцем та починається з аркуша 32 і завершується 241 аркушем. Візуальне порівняння почерку А. Кримського дає підставити припустити, що нумерацію зроблено саме ним. Текст п'яти зшитків в основному написано фіолетовим чорнилом з дописаними або вклеєними вставками та примітками – чорним чорнилом; текст шостого зшитку написано виключно чорним чорнилом; абзаци подекуди виділено червоним олівцем; назви розділів написано великими друкованими буквами. Текст написано на одній сторінці аркушів за виключенням трьох аркушів, де є доповнення до основного тексту на звороті, а також шести аркушів, використаних повторно, на зворотах яких є перекреслені рукописи А. Кримського інших праць; окремі аркуші мають вклеєні тексти-вставки. Майже кожна сторінка рукопису має виправлення, різні вставки (від одного слова до цілого абзацу), закреслення і підкреслення окремих слів та речень.

Ще однією особливістю документа є наявність трьох титульних сторінок, з яких дві написані А. Кримським і одна – О. Прицаком. Окрім назви рукопису А. Кримський на одній титульній сторінці зазначив: «Хазари. № 1. Кінчаючи розділом XII-им (епохою готів). Розд. I–II (Два перші, вступні, розділи тут по російськи, без укр. тексту)». Для видання повного тексту праці «Історія хозар» цей напис є дуже важливим при ідентифікації рукописних текстів розділів, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (далі – Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського) і в науковому архіві НаУКМА. Можна певно твердити, що в Інституті рукопису зберігається рукопис перших двох розділів першої час-

тини «Історії хозар», також написаних на аркушах учнівського зошита фіолетовим чорнилом і з нумерацією, що завершується 31 сторінкою¹⁷. Титульна сторінка цих двох перших розділів повторює текст титульної сторінки з архіву О. Прицака з однією відмінністю: А. Кримський вказав, що це є вступні статті, написані українською мовою. Слід зазначити, що виявлено цей рукопис в Інституті рукописів серед інших рукописних матеріалів А. Кримського, присвячених хозарам і, мабуть, тому він був об'єднаний архівістами в процесі описання в одну одиницю зберігання на 104 аркуші¹⁸.

Отже, два розділи, що зберігаються в Інституті рукопису, і 10 розділів з архіву О. Прицака є цілісним рукописним текстом першої частини «Історії хозар» А. Кримського. Виникає питання: чому є декілька титульних сторінок і чому на кожній сторінці А. Кримський вказує на перші два розділи російською і українською мовами. Справа в тому, що ці два розділи було справді написано вченим двома мовами. В Інституті рукопису зберігається також рукопис А. Кримського російською мовою «Две вступительные главы из истории хазар академика А. Крымского»¹⁹. Як і україномовний рукопис, його написано на аркушах учнівського зошита фіолетовим чорнилом на 30 сторінках. На першій сторінці російськомовного тексту червоним олівцем німецькою мовою зроблено напис: «Zwei Teile von Geschichte Chasaren. Krimsky». Слід зазначити, що в архіві О. Прицака є ксерокопія саме цього тексту двох перших розділів, виготовлена співробітниками Інституту рукопису на замовлення вченого під час одного з перших його приїздів в Україну наприкінці 1980-х рр. В аркуші використання документа зазначено прізвище та ім'я О. Прицака від 11 липня 1989 р., а в графі тип використання – ксерокопіювання тексту повністю²⁰. Зрозумілим є прагнення О. Прицака мати у своєму архіві текст рукопису перших двох розділів «Історії хозар». Під час нетривалої поїздки до України в 1989 р. учений не мав достатньо часу для ґрунтовного дослідження фондів Інституту рукопису і пошуку серед рукописних, машинописних і чорнових варіантів «Історії хозар» саме тих двох вступних розділів, яких бракувало в його архіві. Пошук тексту рукопису забезпечили співробітники Інституту рукопису, про що свідчить й згаданий вище запис в аркуші використання документа, зроблений не рукою О. Прицака. Оскільки на відміну від україномовного варіанту, російськомовний варіант є окремою одиницею зберігання, то саме його співробітники Інституту рукописів вия-

вили найшвидше, не зауваживши, що в їхніх фондах зберігається також україномовний варіант тексту. Через це в архіві О. Пріцака зберігається також ксерокопія російськомовного варіанту двох вступних розділів першої частини «Історія хозар».

При дослідженні тексту рукопису «Історія хозар» з архіву О. Пріцака на аркуші 191 виявлено невеликий автограф, що належить не А. Кримському. Внизу аркуша на чистому місці без тексту чорним чорнилом написано: «pata – [мабуть: bas-a < bas-». Змістовно напис стосується примітки цього аркуша щодо лінгвістичного пояснення вжитого Геродотом скіфського імені амазонок «ойор пата». Місце написання і відсутність графічної прив'язки цих слів до основного тексту аркуша, а також графологічний аналіз почерку А. Кримського засвідчив, що напис зроблено іншою особою. Одночасно, порівнюючи напис з особливостями почерку О. Пріцака, зокрема незначний нахил букв вліво (на відміну від правого нахилу почерку А. Кримського), дрібність почерку, водночас чітка прописаність кожної букви, характерне написання окремих букв, зокрема «б», «у», «т» кириличного алфавіту та «р», «f», «b» латинського алфавіту, дають підстави говорити, що О. Пріцак є автором цих маргіналій. Слід зазначити, що різноманітні рукописи О. Пріцака, датовані роками навчання в 1930–1940-х рр. і пізнішим часом, написано ним здебільшого чорним чорнилом, незалежно від виду документа – лист, бібліографічна картка, курсова робота, написи на фотографіях тощо. Отже, можливо і вказаний вище напис зроблено саме ним. Таким чином, очевидним є факт, що він не лише зберігав рукопис свого вчителя, але й досліджував його.

Окрім рукопису першої частини «Історії хозар» в архіві О. Пріцака зберігається уривок машинописного тексту другої частини праці українською мовою, надрукований на 24 аркушах формату А5 з незначними правками зеленим олівцем²¹. На другому аркуші (відповідно до власної нумерації тексту, це – сторінка 258) рукою О. Пріцака чорнилом вказано повну назву праці вірменського автора Гевонда, на яку на цій сторінці посилався А. Кримський. У статті, присвяченій 120-й річниці від дня народження Агатангела Юхимовича, О. Пріцак зазначив, що рукописи А. Кримського друкувала на машинці Н. Полонська-Василенко, яка через переслідування з боку радянської влади і звільнення з науково-викладацької роботи змушена була заробляти на прожиття друкуванням²². Напис на першій сторінці третього розділу рукопису

«Історії хозар» з архіву О. Пріцака – «три прим.»²³ зроблено простим олівцем рукою А. Кримського і адресований власне Н. Полонській-Василенко для друкування. Слід зазначити, що щодо копіювання рукописів своїх праць на друкарській машинці А. Кримський зробив окреме подання до секретаріату Академії наук. З огляду на свій поганий зір і необхідність впорядкування рукописів для друку, в тому числі з тюркологічної тематики, написаних протягом декількох років, учений просив секретаріат про виділення коштів для оплати праці друкарки²⁴. Це було обумовлено також тим, що понад 10 років, з 1929 р. до 1939 р., А. Кримський номінально був академіком Української академії наук, однак насправді був позбавлений не лише можливості очолювати засновані ним структурні підрозділи та брати безпосередню участь у формуванні і здійсненні наукового керівництва в академії, а й належного матеріального забезпечення та можливості технічної допомоги у друкуванні своїх праць і був змушений шукати засоби для їхнього копіювання. В Інституті рукопису в декількох фондах і під декількома шифрами зберігаються машинописні тексти першої і другої частин «Історії хозар» та інших праць А. Кримського, які в тому числі друкувала Н. Полонська-Василенко²⁵. Ксерокопії цих машинописних варіантів було також виготовлено для О. Пріцака у 1989 р., і нині вони зберігаються в його архівній колекції.

Ще одна деталь, пов'язана з рукописом «Історії хозар», заслуговує на увагу дослідників. Зберігся аркуш цупкого паперу, який О. Пріцак для захисту рукопису від нищення використав як титульну сторінку, яку підписав так: «А. Кримський. Історія хазарів. Глави: 3–12. (Машинопис). 1) НВ. Рукопись пока осталась у мене».

Окрім рукописів «Історії хозар» А. Кримського в архіві О. Пріцака зберігаються машинописні тексти інших декількох праць ученого з його рукописними правками. Серед них – машинопис статті, на титульній сторінці якої подано докладну назву – «Описание персидской (бухарской) рукописи, космографии “Эджаиб эт-тебеат”, составленной ок. 1702 г. в Бельхе и находящейся в личной библиотеке акад. А. Е. Крымского»²⁶. Це – зшиток аркушів формату А5 обсягом 42 сторінки, з нумерацією сторінок у правому верхньому куті. Текст надруковано на одній стороні аркуша. Примітки – латинським шрифтом на іншій машинці. Текст містить виправлення або написання окремих букв у власних назвах та термінах, а також незначні виправлення і вставки окремих слів у тексті та в примітках чорним

чорнилом або олівцем рукою А. Кримського. Посилання та примітки наскрізні. Останній абзац тексту пояснює історію рукопису, а також вказує дату написання статті автором: «Приобретена рукопись в Самарканде осенью 1920 г., значит в самый разгар гражданской войны. Продавец сообщил, что еще перед революцией рассматривал эту рукопись проф. Н. И. Веселовский и хотел купить, но тогдашний владетель рукописи запросил за нее несуразно дорогую цену, так что купля не состоялась. А. Крымский. 10/II 1937. Киев». Цікавим є той факт, що стаття в 1937 р. написана російською мовою. Після повернення А. Кримського в Україну в 1918 р. більшість статей учений писав українською мовою, оскільки в першу чергу вони були розраховані для друкування в українських виданнях. Однак у 1930-х рр. праці А. Кримського в Україні не публікувалися і можливо цю статтю він сподівався надрукувати в московських або ленінградських виданнях.

Слід також зазначити, що це єдиний документ із матеріалів А. Кримського, на титульній сторінці якого О. Пріцак зробив напис: «Омелян Пріцак. Київ, 1941». Дослідження не лише архівної колекції, а й бібліотечного фонду Омеляна Йосиповича, показує, що вчений з юнацьких років і впродовж усього життя робив такий напис на титульній сторінці кожного придбаного ним особисто, отриманого чи подарованого йому друкованого і машинописного тексту під час безпосередньої зустрічі з дарувальником, позначаючи тим самим сам факт, місце, час і обставини набуття цінного для нього документа. Оскільки перелік переданих Н. Полонською-Василенко матеріалів А. Кримського не було складено, то можна припустити, що саме вказаної вище статті не було серед документів, що потрапили до О. Пріцака. Очевидно, останній у пошуках свого вчителя в окупованому Києві заходив на квартиру А. Кримського на вул. Малопідвальна, 3, кв. 5, а також звертався за допомогою до їхніх спільних знайомих з передвоєнного часу, які залишилися в місті. Відомо, що в цей час О. Пріцак спілкувався з О. Оглоблиним, який написав йому рекомендаційного листа для зустрічі з Н. Полонською-Василенко; він також декілька разів зустрічався з сестрою А. Кримського Марією²⁷. Враховуючи те, що А. Кримський був поспіхом вивезений НКВС із Звенигородки, і до Києва він уже не потрапив, можливості упорядкувати свою бібліотеку і рукописи у київському помешканні вчений не мав. Частково його бібліотеку і наукову спадщину було конфісковано співробітниками НКВС.

Частина матеріалів А. Кримського залишилася в Академії наук²⁸, і після захоплення Києва німецька влада зобов'язала співробітників описати їх. Про це свідчить документ під назвою «Копія каталога бібліотеки проф. А. Кримського», що зберігається в Інституті рукопису, складений німецькою мовою з перекладом на німецьку мову всіх україномовних і російськомовних назв книг і рукописів, згрупованих за трьома розділами: орієнталістична література, українська література і рукописи²⁹. Отже, можливо саме під час пошуків А. Кримського у Києві вказана вище стаття й потрапила до О. Пріцака. В Інституті рукопису також зберігається машинописна копія цієї статті, на титульній сторінці якої рукою А. Кримського написано «Копія С»³⁰.

Цінним для дослідників у декількох аспектах є машинописний текст праці А. Кримського «Новоарабське письменство» обсягом 97 аркушів у вигляді трьох зшитків³¹. По-перше, цей текст визначено автором як копія «А». По-друге, він має значну кількість авторських рукописних вставок, що робилися не одночасно, оскільки написані наскрізно фіолетовим чорнилом і простим олівцем. По-третє, всі сторінки його надруковано на звороті аркушів, тексти яких є копіями двох типів документів: машинописного списку українських народних казок і 32 машинописних копій привітань із нагоди 70-ліття від дня народження та 50-ліття наукової діяльності академіка Д. Багалія, що відзначалося в 1927 р. Зазначимо, що серед численних привітань є й поздоровлення від професорів В. Бартольда, М. Слабченка, Н. Веретенникова, В. Левитського, П. Тутковського, В. Пархоменка і трудових колективів, редакцій, шкіл, архівів, а також – від Товариства письменників і журналістів у Львові, Кембриджського університету, Баварської академії наук, Віденської академії наук, українських професорів із Праги та ін. Ці документи мають важливе значення для вивчення історії української науки 1920–1930-х рр. з точки зору представлених у привітаннях персоналій і інституцій, що їх надіслали, а також ще наявної в 1927 р. можливості спілкування між ученими радянської держави й інших держав тощо.

Машинописний текст під назвою «Відродження й золота доба перської літератури. (IX–XI вв.)»³² (обсягом 86 аркушів) є розділом однієї з ненадрукованих праць А. Кримського, присвяченої одній з улюблених тем вченого – історії перського письменства. Шість окремих машинописних аркушів під такою ж назвою мають примітку А. Кримського, що ці сторінки можна ви-

кинути. В архіві О. Прицака зберігається також не ідентифікований машинописний уривок праці з пронумерованими сторінками 187–204, написаний українською мовою і з автографом А. Кримського³³.

Серед рукописів А. Кримського в архіві О. Прицака зберігається дві рецензії вченого на праці інших науковців³⁴. Відгук на кандидатську дисертацію М. Ф. Бойко «Мова Лесі Українки в “Лісовій пісні”» – це машинописний текст обсягом 6 аркушів із незначними правками і підписом А. Кримського, датований 3 березня 1941 р.³⁵ Другий текст («Відзив академіка А. Е. Кримського про розвідку проф. Іларіона Свенціцького “Основи староруської дипломатики”») є рукописом на 4 аркуші з підписом А. Кримського, підготовленим до друкування на друкарській машинці, що зазначено на його 1-й сторінці³⁶. В документі відсутня дата його написання, однак з огляду на автора, першого і багатолітнього директора заснованого митрополитом Андреем Шептицьким Національного музею у Львові, завідувача кафедри слов'янської філології Львівського університету І. Свенціцького, а також рік видання самої праці – 1941 р., рецензія могла бути написана в 1940–1941 рр., коли радянська влада декілька разів відряджала А. Кримського до Львова, як одного з видатних представників Української академії наук, для участі в зустрічах із західноукраїнською інтелігенцією. Слід зазначити, що три збережені відгуки А. Кримського – два вказані вище, а також відгук на праці Є. Завалинського з Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського було написано вченим саме в 1940–1941 рр., тобто в той час, коли після більш як десятирічного ігнорування академіка радянська влада звернулася до його наукового авторитету і дозволила йому брати активну участь у науковому житті.

З особистих документів А. Кримського в архіві О. Прицака зберігаються два оригінальні документи, що також відносяться до останнього періоду життя вченого³⁷. Це – посвідчення Академії наук УРСР, видане А. Кримському 21 травня 1939 р., що має його фотографію і власноручний підпис та членський квиток Професійної спілки працівників вищої школи і наукових установ № 486487, виданий вченому 5 березня 1941 р., що містить важливу інформацію біографічного характеру, а також – щодо особливостей функціонування і обліку в профспілках у радянській державі того часу.

Із епістолярної спадщини А. Кримського в архівній колекції О. Прицака є два листи до вченого,

один з яких має офіційний характер, інший – від приватної особи³⁸. Перший із них є важливим і для вивчення наукової біографії вченого останніх років життя, і для дослідження кадрової ситуації в сходознавчій науці в Україні на початку 1940-х рр.: ректорат Дніпропетровського державного університету 26 березня 1941 р. звернувся до А. Кримського з проханням у поточному навчальному році прочитати спеціальний курс лекцій з історії арабів та ісламу в обсязі 40 годин протягом двох тижнів. Інший лист із Баку був адресований Українській академії наук від 29 червня 1938 р. з пропозицією подарувати стародрук XVIII ст., оскільки його зміст торкався сходознавчої тематики, а саме караїмської культури, його передали А. Кримському.

Колекція фотографій А. Кримського в архіві О. Прицака є цікавою з точки зору її хронологічних характеристик, а також його автографів на частині фотографій³⁹. Це – 10 світлин, з яких шість є індивідуальними знімками Агатангела Юхимовича різного віку, починаючи від часу навчання майбутнього вченого в колегії Павла Галагана і закінчуючи останніми роками життя. На одній він сфотографований разом з прийомним сином Миколою в садку родинного будинку у Звенигородці приблизно у 1939 р., оскільки його зображення ідентичне фотографії на посвідченні, видане Академією наук УРСР у 1939 р. На трьох фотографіях засвідчено роботу Всесоюзного з'їзду арабістів в Ленінграді, що відбувався 19–23 жовтня 1937 р. На звороті кожної із них учений указав окрім дати події також імена всіх зображених осіб, серед яких видатні сходознавці – А. Шмідт (1871–1939), Г. Крачковський (1883–1951), В. Струве (1889–1965), А. Якубовський (1886–1953), Т. Кезма (1882–1952) та ін. На цьому з'їзді А. Кримський виступив з доповіддю «Соціально-економічні причини занепаду класичної арабської літератури», про що він відзначив у своєму звіті про роботу за 1936 р., а також у плані роботи на 1937 р., які зберігаються в Інституті рукописів ЦНБ ім. В. Вернадського⁴⁰.

Група праць інших авторів включає два взаємопов'язані документи: 1. «Подорож патріарха Макарія (Київський список твору Павла Халебського)», рукопис арабською мовою обсягом 111 аркушів, на першій сторінці якого рукою А. Кримського кирилицею написана назва твору прописними буквами та ім'я вченого – друкованими буквами⁴¹. 2. Переклад рукопису «Подорож патріарха Макарія (Київський список твору Павла Халебського)», який здійснив Т. Кезма⁴².

Його зроблено у Києві в 1921–1924 рр. Це – рукопис у вигляді трьох зшитків обсягом 124 аркуші. На титульній сторінці наявне пояснення до цього рукопису, написане Т. Кезмою: «Перевод арабской рукописи, не имеющей заглавия, ни начала, ни конца, но, по сличению с “Путешествием патриарха Макария”, оказавшейся вариацией этого “Путешествия”. Во многих местах рукопись эта вполне тождественна с “Путешествием” (Перевод Г. Муркоса. – Москва, 1898 г.); в некоторых немногим разнится от нее, в третьих – она самостоятельна. Вообще говоря, это ни что иное, как сокращенный экземпляр “Путешествия”. Перевод Тауфика Кезма с 53 страниц. Киев 1921 года». На останій сторінці третього зшитку, тобто наприкінці всього тексту перекладу, зазначено дату «26 лютого 1924 г.» та підпис Т. Кезми, що свідчить про період, протягом якого здійснювався переклад. Загальний обсяг тексту – 100 списаних аркушів із зворотами.

В Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського зберігається звіт А. Кримського про роботу історично-філологічної кафедри і кабінету арабо-іранської філології⁴³, в якому вказаному вище перекладу і праці Т. Кезми відведено декілька абзаців. Зокрема, в ньому зазначено, що Т. Кезма переклав надзвичайно важливу для культурної і політичної історії України XVII ст. роботу з рукопису особливої редакції⁴⁴. Слід вказати, що арабський рукопис «Подорож патріарха Макарія» має на першій і останній сторінках тексту печатку книгозбірні кабінету арабо-іранської філології Української академії наук. Тобто, цей рукопис є однією із 20.000 книг А. Кримського, які він збирав упродовж декількох десятиліть і зміг у складний час громадянської війни в 1918 р. привезти з Москви в Київ. Всю свою унікальну бібліотеку, яка стала потужною джерельною базою в першу чергу для сходознавчих досліджень в Україні, вчений подарував Академії наук України⁴⁵. Крім того, А. Кримський мав ще бібліотеку в родинному будинку у Звенигородці і у київській квартирі, про що згадав також О. Пріцак⁴⁶. Часткове уявлення про його книжкові колекції дають списки та каталоги його бібліотек, оскільки виконані вони в різний час і за різних обставин⁴⁷. Рукопис «Подорож патріарха Макарія» з бібліотеки А. Кримського О. Пріцакові, можливо, передала разом з рукописами праць самого вченого Н. Полонська-Василенко. Залишаються також невстановленими обставини появи у Омеляна Йосиповича згаданих вище особистих документів і фотографій А. Кримського, оскільки у вказаних тут статтях О. Пріцак і Н. Полонська-Василенко

згадували лише про рукописи вченого і ніде немає жодної інформації про інші документи. Можливо, для обох учених, передусім, йшлося про цінність саме неопублікованих рукописних і машинописних текстів А. Кримського, а інші документи розглядалися лише як додатки.

У фонді є відбитки та вирізки праць визначного сходознавця-арабіста І. Крачковського 1920–1930-х рр.⁴⁸, які належали А. Кримському й були, ймовірно, передані О. Пріцаку в грудні 1941 р. у Києві Н. Полонською-Василенко разом з іншими науковими та особистими документами вченого. Лише одна праця І. Крачковського має дарчий напис автора А. Кримському⁴⁹. Однак, враховуючи деякі факти, а саме: всі праці І. Крачковського є відбитками або вирізками (а не ксерокопіями); обидва вчені підтримували тісні науково-творчі контакти і традиційно обмінювалися своїми публікаціями; О. Пріцак із 1943 р., перебуваючи в Німеччині і США, не міг придбати деінде 12 відбиток/вирізок І. Крачковського, – можна стверджувати, що наукові матеріали останнього були в свій час власністю А. Кримського. До «колекції» Агатангела Юхимовича можна додати ще один документ – журнальну вирізку з рецензією ще одного відомого сходознавця І. Веселовського, надруковану у 1889 р., яка має автограф А. Кримського⁵⁰.

Окрім оригінальних документів А. Кримського в архівній колекції О. Пріцака зібрані ксерокопії рукописів, машинописних текстів і друкованих праць ученого. Про ксерокопії окремих розділів «Історії хозар», рукописи і машинописи яких зберігаються в Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського, уже мова йшла вище. Окрім них в архіві є ксерокопії двох надрукованих статей Агатангела Юхимовича, зокрема «Страницы из истории северного или кавказского Азербайджана (классической Албании)»⁵¹ і «Страницы из истории северного или кавказского Азербайджана (классической Албании). Шеки»⁵². Це дві праці вченого, надруковані в Ленінграді і в Москві упродовж опального десятиріччя, відповідно в 1934 р. і в 1938 р. У 1970-х роках ці дві праці А. Кримського перекладено на англійську мову тогочасною студенткою О. Пріцака в Гарвардському університеті Е.-М. Лучків-Субтельною, а нині – відомим сходознавцем у Торонтському університеті. В архіві є два англійські переклади названих вище статей, а також англійський переклад праці ученого «Історія Туреччини та її письменства», опублікованої в Збірнику історично-філологічного відділу Української академії наук (К., 1927. – Т. 2, вип. 2. – С. 65–124)⁵³.

Окрему групу складають праці про А. Кримського різних дослідників, серед яких – статті в наукових збірниках і статті популярного характеру в щоденній періодиці. До перших належать розвідки А. Дуна⁵⁴, Т. Груніна⁵⁵, О. Купчинського⁵⁶, В. Сарбея⁵⁷, І. Смілянської⁵⁸, І. Кураса⁵⁹ та ін., більшість з яких у свій час були надіслані О. Прицакові науковцями з СРСР, з якими він мав листовний контакт.

Очевидно, що постать А. Кримського в науковій спадщині О. Прицака займає особливе місце. Розділ «Наукові і творчі матеріали» особового архіву Омеляна Йосиповича включає окрему групу документів, присвячених дослідженню А. Кримського, до наукової спадщини і постаті якого він звертався упродовж майже п'ятдесяти років – із 1950-х до 2000-х років. Це – різні варіанти статей до наукових видань, тексти доповідей, промов, виписки з різних джерел і нотатки О. Прицака, зокрема стаття «Yowar und Kawar. Mit einem Beitrag von Ahatanhel Kryms'kuj»⁶⁰, стаття «Про Агатангела Кримського у 120-і роковини народження»⁶¹, передмова до книги Соломії Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського»⁶² та ін.

Наша спроба аналізу матеріалів А. Кримського в особовому архіві О. Прицака дає підстави зробити попередні висновки:

1. Матеріали А. Кримського в архіві О. Прицака можна назвати особовим міні-фондом, оскільки вони включають 5 типів архівних документів, що є основними і визначальними при формуванні того чи іншого особового фонду і на основі яких розробляється схема систематизації кожного архівного фонду, а саме: науково-творчі матеріали (рукописи монографій і статей, рецензії), особисті документи (посвідчення, квиток), листи, фотографії, матеріали інших осіб. За видом створення переважна більшість їх є оригіналами, – в цілому вони складають 68 одиниць оригінальних документів.

2. Особовий архів О. Прицака, як структурна одиниця Наукового архіву Національного університету «Києво-Могилянська академія», є другим після Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського місцем зберігання документів А. Кримського в Україні за змістовною цінністю та кількістю одиниць зберігання. З огляду на обставини появи матеріалів А. Кримського у О. Прицака їхня загальна кількість у порівнянні з Інститутом рукопису НБУ ім. В. Вернадського є, зрозуміло, значно меншою. В той же час в архіві О. Прицака зберігаються 9 рукописних і маши-

нописних текстів наукових праць А. Кримського, яких немає у фондах Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського.

3. Усі без виключення матеріали А. Кримського в архіві О. Прицака НаУКМА мають виняткову наукову, джерельну історичну, пізнавальну і культурологічну цінність, оскільки з огляду на їхню оригінальність і одиничність примірників вони є унікальними джерелами для дослідження біографії і наукової спадщини вченого, а також історії сходознавчої науки в цілому.

4. Завдання написання повної документальної біографії та підготовка і видання повного зібрання творів і епістолярної спадщини А. Кримського, яке, за визначенням О. Прицака, є обов'язком НАН України⁶³, неможливо виконати без залучення, дослідження і використання матеріалів ученого, що зберігаються в архіві Омеляна Прицака в НаУКМА.

¹ Прицак О. Про Агатангела Кримського. У 120-і роковини народження // Східний світ. – К., 1993. – № 1. – С. 24. О. Прицак підтверджує думку Н. Полонської-Василенко щодо використання радянською владою наукового авторитету А. Кримського перед західноукраїнською інтелігенцією: «особа Кримського, його наукові доповіді робили величезну агітаційну послугу для советського уряду, свідчили наявно, які видатні вчені працюють в Академії Наук». – Див.: Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук: нарис історії. – Мюнхен, 1958. – С. 11.

² В особовому фонді О. Прицака зберігається декілька документів, які дають можливість простежити хронологію подій цього періоду в житті вченого, зокрема пропуск, виданий О. Прицакові управлінням НКВС Львівської області 27 вересня 1940 р. «на переїзд через прикордонну зону УРСР» з метою здачі іспитів. – Національний університет «Києво-Могилянська академія» (далі: НаУКМА). Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1038, арк. 25.

³ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1039, арк. 3.

⁴ Інформацію про період служби в радянській армії О. Прицака містять його листи до Євгена Завалинського – доцента Львівського університету, сходознавця і близького товариша зі студентських часів. В архіві зберігаються три листи цього періоду, зокрема перший лист, написаний одразу після прибуття О. Прицака до Уфи і датується 17 листопада 1940 р. і два листи, написані ним із Білої Церкви відповідно від 20 квітня і 28 травня 1941 р. – Див.: НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 652.

⁵ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1074, арк. 7–8.

⁶ Там само, арк. 10–11.

⁷ Н. Д. [Полонська-Василенко Н.] Агатангел Кримський // Україна. – Париж, 1949. – 36. 2. – С. 121–128.

⁸ Прицак О. Наталія Полонська-Василенко: жмут спогадів // Полонська-Василенко Н. Д. Українська академія наук: нарис історії. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 5–7.

⁹ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1038, арк. 26.

¹⁰ Там само, арк. 27.

¹¹ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1030, арк. 62–63.

¹² Прицак О. Наталія Полонська-Василенко: жмут спогадів. – С. 5.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. – С. 6.

¹⁵ В 1949 р. Н. Полонська-Василенко, не знаючи про долю наукової спадщини А. Кримського, що залишилася у бібліотеці академії наук у Києві, писала: «На щастя для науки молодий учень А. Кримського д-р О. Прицак (ТС: авторка припустилася помилки в написанні прізвища О. Прицака) спромігся вивезти деякі з праць Кримського (вони були в кількох примірниках)». Див.: Н. Д. [Н. Полонська-Василенко]. Агатагел Кримський // Україна. – Париж, 1949. – Зб. 2. – С. 128.

¹⁶ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1748.

¹⁷ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. I, шифр. 25495, арк. 56–86.

¹⁸ Там само, арк. 1–104.

¹⁹ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. XXXVI, шифр 66, арк. 30.

²⁰ Там само, аркуш використання документа.

²¹ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1749.

²² Прицак О. Про Агатагела Кримського. У 120-і роковини народження // Східний світ. – К., 1993. – С. 26.

²³ На перших або титульних сторінках машинописних текстів інших праць А. Кримського, що зберігаються в архіві О. Прицака, написані великі букви А, В, С, що і є позначенням трьох копій того чи іншого документа.

²⁴ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. 1.26674, арк. 1–8.

²⁵ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. 1.25497; ф. 1.25500; ф. XXXVI. 19; ф. XXXVI. 65; ф. XXXVI. 65.

²⁶ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1753.

²⁷ Прицак О. Наталія Полонська-Василенко: жмут спогадів. – С. 5.

²⁸ Н. Полонська-Василенко писала, що вона на доручення А. Кримського передала значну кількість його надрукованих праць бібліотеці Академії наук. Див.: Н. Д. [Н. Полонська-Василенко]. Агатагел Кримський // Україна. – Париж, 1949. – Зб. 2. – С. 128.

²⁹ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. VIII. 3587, 50 арк.

³⁰ Там само, ф. XXXVI. 19.

³¹ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1752.

³² Там само, спр. 1750.

³³ Там само, спр. 1754.

³⁴ Для порівняння в Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського зберігається один відгук А. Кримського, а саме на три статті доктора філософії, доцента Львівського університету Євгена Завалинського «Польща

в хроніках 15–16 ст.» (Стрий, 1938), «Зібрання турецьких документів в бібліотеці Чарторийських в Кракові» (Львів, 1939), «Важливість турецьких джерел для історії України». Див.: Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. I. 22415.

³⁵ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1761.

³⁶ Там само, спр. 1762.

³⁷ Там само, спр. 1771–1772.

³⁸ Там само, спр. 1775–1776.

³⁹ Там само, спр. 1777–1780.

⁴⁰ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. I.23539.

⁴¹ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 1781.

⁴² Там само, спр. 1782.

⁴³ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. X.18678.

⁴⁴ Там само, арк. 4.

⁴⁵ Бібліотечні колекції А. Кримського після його арешту, під час війни та в повоєнний час розформувалися, нищилися і переміщувалися між інституціями і приватними людьми. Про долю бібліотеки А. Кримського див.: *Онищенко О., Дубровіна Л.* Книжкові й архівні фонди БАН УРСР та академічних інститутів у 1944–1948 роках // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2002. – Т. 8. – С. 37–49.

⁴⁶ Прицак О. Про Агатагела Кримського. У 120-і роковини народження. – С. 26.

⁴⁷ Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. I. 26679; ф. I. 26759; ф. VIII. 3587; ф. XXXVI. № 690.

⁴⁸ НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 2, спр. 703–715.

⁴⁹ Там само, спр. 704.

⁵⁰ Там само, спр. 368.

⁵¹ *Крымский А.* Страницы из истории северного или кавказского Азербайджана (классической Албании) // С. Ф. Ольденбургу. К 50-летию научно-общественной деятельности. – Л.: Изд-во АН СССР, 1934. – С. 289–305.

⁵² *Крымский А.* Страницы из истории северного или кавказского Азербайджана (классической Албании). Шеки // Сборник в честь академика Н. Я. Марра. – М., 1938. – С. 369–384.

⁵³ *Kryms'kyu A. E.* Notes on the History of Northern, or Caucasian, Azerbaijan (the Albania of Classical Antiquity). – 15 p. + Footnotes 13 p.; *Kryms'kyu A. E.* Notes on the History of Northern, or Caucasian, Azerbaijan (the Albania of Classical Antiquity). Sheki. – 15 p. + Footnotes 13 p.; *Kryms'kyu A. E.* A History of Turkey and its Literature. Vol. II, part 2: The Literature of the 14th-15th centuries / translated from the Ukrainian by Maria Luczkiw; Harvard University. – Cambridge, 1973. – 87 p. + Footnotes 38 p.

⁵⁴ Агафангел Крымский – писатель и ученый // Вопросы литературы. – М., 1969. – № 5. – С. 202–205.

⁵⁵ *Грунін Т.* Агатагел Кримський (до 100-річчя з дня народження) // Архіви України. – 1971. – № 1. – С. 16–26.

⁵⁶ *Купчинський О.* Ранні твори А. Кримського і царська цензура // Архіви України. – 1971. – № 1. – С. 69–75.

⁵⁷ *Сарбей В.* Перший неодмінний секретар Української академії наук (До 100-річчя з дня народження А. Ю. Кримського) // Вісник Академії наук УРСР. – 1971. – № 1. – С. 92–96.

⁵⁸ *Смилянская И.* Предисловие // Крымский А. Е. Письма из Ливана. 1896–1898. – М., 1975. – С. 6–22; Очерк востоковедной деятельности А. Е. Крымского // Там же. – С. 303–330.

⁵⁹ *Курас І.* Великий учений-гуманіст (до 130-річчя академіка А. Ю. Крымського) // Київ. старовина. – 2001. – № 2. – С. 118–126.

⁶⁰ *Pritsak O.* Yowár und Kařar Kavar. Mit einem Beitrag von Ahatanhel Kryms'kyj // Ural-Altische Jahrbücher. – Hamburg, 1965. – Bd. 36, H. 3–4. – S. 378–393.

⁶¹ *Прицак О.* Про Агагангела Крымського. У 120-і роковини народження. // Східний світ. – 1993. – № 1. – С. 10–27.

⁶² *Прицак О.* Передмова // Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агагангела Крымського. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – С. 5–10.

⁶³ *Прицак О.* У 120 роковини народження Агагангела Крымського. Доповідь на урочистій сесії Президії Академії наук України з нагоди 120-річчя від дня народження А. Крымського. 15 лютого 1991 року. НаУКМА. Наукова бібліотека. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 435, арк. 40.

Сделан общий обзор документов А. Крымского, хранящихся в архивной коллекции О. Прицака, которая является структурной составляющей Научного архива Национального университета «Киево-Могилянская академия». Проанализировано содержание и состав их на основе изучения фондов Института рукописей Национальной библиотеки Украины им. В. Вернадского, где хранится основной массив научных и личных документов ученого в Украине.

Ключевые слова: А. Крымский, архивный документ, архивный фонд, рукопись, оригинал.

The issue is devoted to the general overview of the materials of A. Krymskyj. They are conserved in the archival collection of O. Pritsak as the essential part of the research archive of the National University Kyiv Mohyla Academy. The author investigates the content and structure of the A. Krymskyj's personal documents from the archival collection of O. Pritsak on the base of research materials from the collection of the Institute of manuscripts of the V. Vernadskyj National Library of Ukraine. The later is preserving the main part of the research and personal documents of A. Krymskyj in Ukraine.

Key words: A. Krymskyj, archival document, archival fond, manuscript, original.